

ЯКУБ КОЛАС У ЧЭШСКОЙ КУЛЬТУРНАЙ ПРАСТОРЫ

Якуб Колас стаў вядомы чэхам праз паўтара мясяца (!) пасля апублікавання першага верша "Наш родны край", змешчанага ў "Нашай Доле". Адбылося гэта дзякуючы намаганням Адальфа Чэрнага, які 27 і 28 лістапада 1906 г. на старонках чэшскай газеты "Час" пад рубрыкай "Са славянскага свету" надрукаваў артыкул "Беларускі часопіс", у якім зрабіў агляд першага нумара "Нашай Доле" і змясціў свае ўспаміны пра Беларусь і беларускі народ.

Даследчык прааналізаваў ідэйны змест беларускай газеты і даў свой пераклад згаданага верша Я. Коласа, які стаў першым перастварэннем беларускага паэта на замежную мову ўвогуле. С. Александровіч адзначаў такія якасці чэшскага перакладу, як блізкасць да арыгінала і захаванасць настраёвасці коласаўскага верша. А. Чэрны падкрэсліваў праўдзівасць вобраза беларускай вёскі, глыбіню роздуму пра лёс народа ў коласаўскім творы. Першы верш беларускага паэта ён назваў "журботнай элегіяй".

Праз год у ілюстраваным часопісе "Злата Прага" чэшскі даследчык надрукаваў артыкул "З чужыны", які дэманстраваў вялікую цікавасць да маладой беларускай літаратуры.

У артыкуле "Беларускія нацыянальныя і літаратурныя памкненні ў 1909 – 1910 гадах" А. Чэрны даў ацэнку коласаўскім "Песням жалбы", падкрэсліў, што не лічыць яго песімістам. Чэшскі літаратуразнаўца вылучыў такія рысы, характэрныя для творчай манеры паэта, як прысутнасць сацыяльнай і нацыянальнай тэматыкі, тонкае адчуванне прыроды, моцна развітое спачуванне шматлікім няшчасцям свайго народа.

Цікавым з'яўляецца той факт, што свой артыкул А. Чэрны адправіў у рэдакцыю "Нашай Нівы" для Я. Коласа і Я. Купалы з просьбай даслаць яму партрэты і біяграфіі беларускіх пісьменнікаў для напісання працы пра беларускую літаратуру. Беларускі даследчык А. Мажэйка ўпэўнены, што Я. Колас атрымаў адбіткі артыкула, паколькі ў аўтабіяграфіі 1913 г. адзначаў, што ў чэшскім друку былі водгукі на яго зборнік "Песні жалбы" ад А. Чэрнага.

Першым узорам беларускай прозы на чэшскай мове стала апавяданне "Дудар" Я. Коласа ў перакладзе К. Гандзэля, якое ўбачыла свет у часопісе "Бяседы часу" ў верасні 1913 г. А. Мажэйка адзначаў, што "чэхам не мог не быць блізка твор, у якім сцвярджалася роўнасць і братэрства славянскіх народаў – рускага, беларускага і ўкраінскага, і выказвалася ўпэўненасць у іх светлай будучыні" ("Пісьменнік, блізка нам"; Маладосць, 1962, № 11, с. 77).

Вывучэннем беларускай літаратуры, творчасці Я. Коласа займаўся вядомы чэшскі літаратуразнаў-

ца Здэнэк Неэдлы, па ініцыятыве якога 13 студзеня 1927 г. у Празе адбыўся коласаўскі вечар. З. Неэдлы ў прамове высока ацаніў творчасць беларускага паэта, вылучыў "Песні жалбы", назваў зборнік сімвалам росквіту беларускай культуры. Разгляду творчага шляху Я. Коласа быў прысвечаны вялікі артыкул у газеце "Прагер Прэсэ" ў 1926 г., у якім вяршыняй развіцця таленту называўся зборнік "Родныя з'явы", а сам аўтар абвешчаны "адным з любімых беларускіх народных песняроў". Праз паўтара года гэтая ж газета вельмі высокую ацэнку дала новай беларускай літаратуры і твору "На прасторах жыцця" Я. Коласа.

Шмат пісаў пра Я. Коласа знакаміты чэшскі вучоны, вучань А. Чэрнага, прафесар Францішак Ціхі, які быў самым актыўным перакладчыкам беларускай літаратуры на чэшскую мову ў 1920 – 1930-я гг. Ём быў зроблены пераклад апавядання "Стараста" і ўрыўка з паэмы "Сымон-музыка", крытычны разгляд якой Ф. Ціхі змясціў у "Славянскім аглядзе" ў 1926 г. Чэшскім даследчыкам была адзначана віртуознасць кампазіцыі паэмы і ўдалыя лірычныя адступленні. Ф. Ціхі параўноўваў паэму "Сымон-музыка" з паэмай чэшскага паэта XIX ст. Адольфа Гейдука "Дзедаў запавет" і акцэнтаваў увагу на тым, што ў беларускай літаратуры ўзнікаюць творы, якія ў чэшскай з'явіліся пяцьдзясят гадоў таму. Тым не менш ён назваў Я. Коласа "карыфеем беларускай літаратуры".

Да разгляду паэм Я. Коласа звяртаўся Франк Вольман, славіст, літаратуразнаўца, кампаратывіст, які займаўся параўнаннем шляхоў развіцця славянскіх літаратур, нацыянальных традыцый. Літаратурнай гісторыі славян ён прысвяціў працу "Славеснасць славян" (1928), якая была адзінай спробай такога кшталту ў тагачаснай чэхаславацкай навуковай літаратуры.

У "Славеснасці славян" Ф. Вольман разглядаў сярод славянскіх літаратур і беларускую. Ён аналізаваў яе толькі з 1905 г., даў невялікую інфармацыю пра Я. Купалу, Я. Коласа, М. Багдановіча, З. Бядулю, Ц. Гартнага, А. Гаруна, А. Паўловіча, Ф. Аляхновіча. Ф. Вольман не ўводзіў беларускую літаратуру ў еўрапейскі і агульнаславянскі кантэкст, а разглядаў яе аўтаномна. У даследаванні беларускай літаратуры чэшскі вучоны абапіраўся на працы беларускіх вучоных таго часу. На думку А. Мажэйкі, ён даў больш правільную характарыстыку твораў Я. Коласа, чым іншыя даследчыкі. Самым выбітным твораў Ф. Вольман назваў "Новую зямлю". Паэму "Сымон-музыка" чэшскі славіст таксама параўноўваў з "Дзедавым запаветам" А. Гейдука, а таксама з "Яўгенам Анегіным" А. Пушкіна, паколькі бачыў у тво-

рах падобных мастацкія дэталі. Аўтарам акцэнтавалася самастойнасць канцэпцыі “Сымона-музыкі” і шырокае выкарыстанне традыцыйных элементаў, якое ішло ад фальклору і жыцця народа.

Не абмінуў імя Я. Коласа і Ян Махал, чэшскі славіст, літаратуразнаўца, міфалаг, пісьменнік, які займаўся вывучэннем славянскіх песень і паўднёва-чэшскага фальклору, даследаваў сувязі літаратуры і народнай творчасці, гісторыю чэшскай драмы. Асобную зацікаўленасць Я. Махала складалі славянскія літаратуры. Яму належаць такія артыкулы і манаграфіі, як “Леў Талстой” (1912), “Славянства” (1912), “Знакамітыя рускія і ўкраінскія пісьменнікі” (1934), “Пра сімвалізм у рускай і польскай літаратурах” (1935), трохтомнік “Славянскія літаратуры” (1922 – 1929). У дадатку да трэцяга тома “Славянскіх літаратур” прадстаўлена беларуская літаратура, якая разглядаецца з XIX ст.

Ян Махал аналізаваў творчасць М. Багдановіча, Я. Купалы, Я. Коласа і некаторых іншых пісьменнікаў. У знакамітым трохтомніку “Славянскія літаратуры” Якуб Колас разглядаецца ў параўнанні з Янкам Купалам. Даследчык падкрэсліваў, што іх таленты падобныя ў поглядах на лёс беларускага народа і яго будучыню. Чэшскі даследчык прааналізаваў паэму “Новая зямля”, адзначыў сапраўдную народнасць твора як з боку зместу, так і з боку мовы.

З паэзіяй Я. Коласа чэшскі чытач мог таксама пазнаёміцца па анталогіях “Песні краіны Саветаў” (1945), “Паэты Беларусі” (1955), “Зямля Саветаў у паэзіі і прозе. 1917 – 1977” (1977), “Савецкая паэзія” (1981). Выбраныя творы (вершы, аповяданні, артыкулы) беларускага пісьменніка друкаваліся ў часопісах “Час”, “Славянскі агляд”, “Бяседы часу”, “Радзіма і свет”, “Свет Саветаў”, “Культурныя вечары”, “Свет сацыялізму”, “Кветкі”, “Прага – Масква”, “Пра сацыялістычнае земляробства”, у газетах “Рудэ права”, “Літаратурныя навіны” і іншых выданнях.

Перакладчыкамі коласаўскай спадчыны сталі А. Чэрны, Ф. Ціхі, Я. Адл, М. Вечарава, З. Беракава, Г. Крэйчава, Г. Врбава, Л. Кубішта, М. Марчанавя, К. Гандзэль. На думку А. Мажэйкі і Д. Фактаровіча, выдатна перакладзены Я. Адлам такія творы дарэвалюцыйнай лірыкі Коласа, як “Не пытайце, не прасіце”, “Вецер”, “Цемра”, “Маладосць”. Аднак адзначаецца нераўнацэннасць перакладаў, паколькі «часам перакладчык горды пафас Коласа замяняе рыторыкай, збіваецца на трафарэтныя “прыгажосці”, не перадае коласаўскага рытму і рыфмы, парою далёка адхіляецца ад вобразнасці арыгінала» (“З гісторыі чэшска-беларускіх літаратурных сувязей”; Польшча, 1957, № 1, с. 181). Добра перакладзены М. Марчанавай верш “Два шляхі”. Можна канстатаваць, што творы Я. Коласа найбольш актыўна выходзілі ў Чэхаславакіі пасля 1945 г.

Чэшская літаратурная крытыка вельмі высока ацаніла лірыку паэта. Укладальнік анталогіі “Паэ-

ты Беларусі” І. Румлер у пасляслоўі назваў верш “Мужык” ключавым у дарэвалюцыйнай творчасці песняра, але тут жа адзначыў, што ў паэтычнай анталогіі беларускі пісьменнік прадстаўлены некалькі аднабакова, паколькі значную частку яго творчасці займае проза, а ў паэзіі – паэмы, таму ў чытача не можа скласціся аніякага ўяўлення пра эпічны талент Я. Коласа.

У часопісе “Кветэн” у 1956 г. быў змешчаны артыкул “Пісьменнік і яго праца” Я. Коласа, які выклікаў цікавасць чэшскіх літаратараў і навукоўцаў.

Трылогію “На ростанях” у 1960 г. пераклала М. Вечарава. Крытыка адразу ж вылучыла прастату, праўдзівасць, павагу да чалавека, апавядальны талент аўтара і высокія мастацкія вартасці твора. Праводзіліся паралелі з раманамі вядомых чэшскіх празаікаў К. В. Райса і Й. Ш. Баара. Калі ў гэтым жа годзе ў перакладзе З. Беракавай з’явілася паэма “Рыбакова хата”, то чэшскі пісьменнік Ф. Солдан у прадмове прасачыў увесь жыццёвы і творчы шлях беларускага пісьменніка, адзначыў яснасць, натуральнасць і рэалістычнасць яго творчасці.

Якубу Коласу прысвечаны асобны артыкул у Масарыкаўскім навуковым слоўніку. У 1950-я гг. і на пачатку 1960-х чэшскія даследчыкі звярталіся да аналізу і вывучэння яго твораў даволі актыўна. У сувязі са смерцю паэта ў прэсе друкаваліся некралогі, словы падтрымкі і спачування беларускаму народу. У 1970-я ў чэшскай культурнай прасторы імя Я. Коласа амаль не згадвалася. Можна назваць толькі грунтоўныя працы В. Жыдліцкага, які пісаў артыкулы “пра стваральніка беларускай эпікі” і прысвяціў яму асобныя раздзелы ў манаграфіях “Сучасная савецкая літаратура III. Украінская і беларуская.” (1968), “Кароткі нарыс гісторыі беларускай літаратуры” (1972).

Шмат літаратуразнаўчых даследаванняў і артыкулаў у чэшскім друку з’явілася ў 1982 г. да стагадовага юбілею беларускага песняра. І. Кабічас, В. Врбэц, Й. Вачак, І. Паспішыл, В. Котык, В. Кослрыца пісалі пра адметнасці паэтычнай і празаічнай спадчыны пісьменніка. Якубу Коласу прысвечаны артыкулы ў літаратурных даведніках “Слоўнік пісьменнікаў народаў СССР” (1966), “Слоўнік пісьменнікаў Савецкага Саюза” (1977), напісаных В. Жыдліцкім.

У 1990-я гг. – першым дзесяцігоддзі XXI ст. новых спроб асэнсавання творчасці Я. Коласа не было, як не было і спроб параўнання паэзіі і прозы беларускага пісьменніка з творами чэшскіх аўтараў. Не з’явілася і новых перакладаў, што, верагодна, тлумачыцца пэўнай культурнай палітыкай у Чэхіі і недастаткова актыўнымі нашымі захадамі па папулярызацыі беларускай класікі за мяжой.

Алена ВОСТРЫКАВА,

дацэнт кафедры славянскіх літаратур
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.